АШШĔ ТЕ, ЫВĂЛĔ ТЕ АСĂМРАХ

Красноармейски районĕнчи Çирĕклĕ ялĕнчен тухнă Юрьевсемпе кил-тĕрĕшре пĕрле лармаллах туслашма пӳрмен мана, анчах вĕсемпе ĕçлĕ сыхăнусем пурнăç тăршшĕпех тытса пыма тиврĕ. Пĕрле ĕçлени, нумай тĕл пулу паянччен асран тухмасть. Вĕсен çутă сăнарĕсем чĕремре яланлăхах сыхланса юлчĕç.

Элли Юрьев художник ятне ĕмĕрлĕхе хăварас шутпа Чăваш Республикин Президенчĕ ятарлă Указ кăларчĕ. Ку Указпа «Волжский-2» микрорайонти 36-мĕш урама Э. М. Юрьев ятне панă. 4-мĕш ача-пăча ӳнер шкулĕ те малашне унăн çутă ячĕпе хисепленĕ. Художникăн творчество мастерскойĕ Афанасьев урамĕнчи 9-мĕш çуртраччĕ. Унта мемориал хăми пулĕ.

«ÇУРМА ÇУЛТАН КАЯЛЛА ТАВРĂНМАЛЛА АН ПУЛТĂР!»

И. Я. Яковлев ячĕллĕ Чăваш патшалăх педагогика институтĕнчен вĕренсе тухнă хыççăн мана Йĕпреç пĕрремĕш вăтам шкулĕнче ĕçлеме тиврĕ. «Коммунизм ялавĕ» (халĕ - «Хыпар») валли çав шкул çинчен ятарлă полоса хатĕрлеме сĕнчĕç. Унта вырнаçтармалли материалсене В. Минеева журналистка юсаса якатнă хыççăн редакцири культура пайĕн пуçлăхĕ аллине панă иккен.

- Айтăр унпа паллаштарам, - сĕнчĕ мана Валентина Алексеевна Шупашкарта редакцие кĕрсен.

- Эсир хатĕрленĕ полосара вăкăра мăйракаран ярса тытма тăрăшни сисĕнет-ха, анчах тĕплĕ йĕрлĕ калаçу ĕçпе кану лагерĕ пирки мар, вĕрентӳ çинчен пымаллаччĕ, - ăнлантарчĕ мана пай пуçлăхĕ.

Куçа-куçăн пĕрремĕш хут çапла тĕл пултăмăр эпир Михаил Ивановович Юрьевпа. Унччен вăл мана район хаçатĕнчен «Çамрăк коммунист» редакцине куçма сĕннĕччĕ. Ун чухне çав хаçат редакторĕн çумĕ пулса ĕçлетчĕ. Унăн сĕнĕвĕпе малтанах килĕшме май килмерĕ. Тĕлĕнмелле, каярахпа пур пĕр çав хаçат редакторĕнче пĕр вăхăт ĕçлеме тиврĕ.

Темиçе çултан манăн М. И. Юрьевпа «Коммунизм ялавĕ» редакцийĕнче пĕрле ĕçлемелле пулса тухрĕ. Эпĕ информаци пайĕн ертӳçи, вăл хаçат редакцийĕн яваплă секретарĕ.

- Хаçат информаци репортажсăр ытла та чухăн. Темшĕн ку енĕпе сахалрах тăрăшатăр, - асăрхаттаратчĕ яваплă секретарь.

Пĕлӳ никĕсне М. И. Юрьев Шупашкарти педагогика техникумĕнче илнĕ. 1941-1945 çулсенче Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçине хутшăннă. Вăл пĕр вăхăтрах журналист та, литература критикĕ те, сăвăç та, библиограф та, тăлмач та пулнă темелле. «Çунатлă хĕр», «Европа чемпионĕ» тата ытти кĕнекепе брошюрăсем çырса пичетлерĕ. Тĕрлĕ çулта «Пионер сасси», «Çамрăк большевик», «Коммунизм ялавĕ» хаçатсен редакцийĕсенче, Чăваш Республикинчи радиоинформаци комитетĕнче хастар ĕçлерĕ.

Утмăлмĕш-çитмĕлмĕш çулсенче М. И. Юрьев чăваш писателĕсен пултарулăхне тимлĕн тĕпчерĕ. 1964 çулта «Чăваш писателĕсем» ятпа библиографи справочникне пичетлесе кăларчĕ. Кайран ку кĕнеке 1968, 1975, 1988 çулсенче вырăсла та, чăвашла та пичетленчĕ.

М. И. Юрьев-Нямань (1910-1980) пултарулăхĕ тĕрлĕ енпе вăйланса пычĕ. Чăваш пичетне аталантарассишĕн нумай вăй хучĕ вăл, 1973 çулта пенсие тухрĕ. Республика (РСФСР) пĕлтерĕшлĕ пенсионер пулса тăчĕ. Унпа юлашки тĕл пулу Мускав проспектĕнче мăн кĕпер çинче пулчĕ. Вăл, туя тытнăскер, уçăлса çӳреме тухнăччĕ, кĕпер урлă мана хирĕç утса пыратчĕ.

- Земфира хĕрĕм çинчен каласа парăрччĕ. Ашшĕне мĕнпе савăнтарĕ-ши? - пулчĕ пĕрремĕш ыйтăвĕ.

Земфира университетра историпе филологи факультетĕнче специализаци йĕркипе журналистикăна вĕренетчĕ. Ун çинчен эпĕ тĕплĕн каласа патăм. Сăмах май каласан, Земфира Михайловна халĕ «Московский комсомолец в Чебоксарах» хаçат редакцийĕнче вăй хурать.

Йышлă çемье ашшĕ Михаил Иванович кашни ачишĕн хыпса çунатчĕ.

- Ача-пăча пирки пăшăрханасси ватăлса виличченех пуçран тухмасть. Çапла пулмалла та ĕнтĕ, - терĕ вăл шухăшлăн, туйине çĕклерех тытса. - Хамăрăн ывăлхĕрсемшĕн çеç мар, мăнуксемшĕн те пайтах пуç ватма тивет.

Михаил Иванович ман пирки калани те асра юлчĕ.

- Йăнăшмастăп: эсĕ икĕ тымар янă йывăç. Пĕри сана педагог пулма хистет, тепри журналистикăна пăрахтарасшăн мар. Хăвăн хальхи ĕçунта сана икĕ тымарĕ те кирлĕ. Эсĕ журналистсем вĕрентсе хатĕрлес ĕçе чун-чĕрепех кӳлĕннĕ вĕт! Çапла çав, пурнăç çулне тĕрĕс суйласа илмелле. Çурма çултан каялла таврăнмалла ан пултăр!

М. И. Юрьев сăнарĕ паян та куç умĕнчех. Вăл тĕлĕнмелле ырă кăмăллă, сăпайлă, ĕçчен çынччĕ. Пичет ĕçĕнче вăл мана сахал мар пулăшнине тав сăмахĕпе аса илетĕп. Чăваш пичетĕнче хастарлă ĕçленĕшĕн ăна «Хисеп палли» орденпа наградăланăччĕ, Чăваш АССР Верховнăй Совет Президиумĕн Хисеп грамотине икĕ хутчен панăччĕ, Чăваш АССР культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ хисеплĕ ята тивĕçнĕччĕ.

Ашшĕн вил тăпри çине Элли

ывăлĕ типсе хытнă туратлă улмуççи лартнă. Паллах, ăна художник алли тĕплĕн шухăшласа хатĕрленĕ: ытлашши турачĕсене каснă, çирĕп вулăран тĕреклĕ туратсем ӳссе шанчăклă чатăр тунине кăтартнă. Çапла вара ку улмуççи Юрьевсен йăхĕ вăрах упранмалли палăкĕ пулса тăнă.

ЧИ ĔÇЧЕННИ, ЧИ ĂСТИ

Ача-пăчасăр пурнăç - туратсăр йывăç. Вунă ача пăхса çитĕнтернĕ Михаил Иванович. Ача-пăча мĕн чухлĕ, çавăн чухлĕ шухăш, çавăн чухлĕ пăшăрхану. Ывălли-хĕрли хумханать, ывăлсăр-хĕрсĕрри хурланать. «Çын çинче çын пек пул, пурăнан пурнăçра хăв çулна туп», - вĕрентнĕ ашшĕ ывăл-хĕрне. Паллах, тĕшĕ тымара пăхать, анчах вунă пӳрнен вăйĕ пĕр тан мар. Вунă ывăл-хĕрĕн те пурнăç сукмакĕсем пĕрешкел мар. Ăмăрт кайăка тухнисем шутĕнче - Элли ывăлĕ. Чи ĕçченни, чи ăсти.

«Коммунизм ялавĕ» хаçат редакцийĕ 1967 çулта Шупашкарăн улăпла утăмĕсем çинчен эрнере пĕрре ятарлă полоса кăларма, ăна «Шупашкарăм, савнă Шупашкар» ят пама шут тытрĕ. Художниксене клишеленĕ рубрика варианчĕсем хатĕрлесе конкурса тăратма сĕнтĕмĕр. Çавăн чухне курнăçрăмăр та ĕнтĕ пĕрремĕш хут Элли Юрьев çамрăк художникпа. Вăл виçĕ çул маларах Тбилисири ӳнер академийĕнчен вĕренсе тухнăччĕ, унтан художник-живописец тата художник-график пулса таврăннăччĕ. Эпĕ ăна ӳкерчĕкре шĕкĕр хулан тĕсне-йĕркине кăтартмаллине аса илтертĕм.

- Художник таса та çутă кирек епле шухăша та сăрăпа кăтартма пултаратех, - куçлăхне хывса куçне йăлтăртаттарчĕ Элли. Темиçе кунран вăл редакцие хăйĕн ӳкерчĕкне илсе пычĕ. Шупашкарăн авалхи гербне никĕсе хурса тунăччĕ ăна. «Шупашкарăм, савнă Шупашкар» полоса темиçе çул хушши çав ӳкерчĕкпе тухса тăчĕ. Элли Михайлович Юрьевпа пĕрле мана Чăваш кĕнеке издательствинче нумай вăхăт ĕçлеме тиврĕ. Вăл издательствăн тĕп художникĕччĕ, çавăнпа пĕрлех ӳнер канашне ертсе пыратчĕ.

Вунă çула яхăн вăй хучĕ художник кĕнеке издательствинче. Ас тăватăп, «Игорь полкĕ çинчен хунă сăмах», Ухсай Яккăвĕн «Шуйттан чури», К. В. Ивановăн «Нарспи» кăларăмĕсене, Ф. Павлов произведенийĕн пуххине тата çав çулсенче тухнă ытти кĕнекене те илемлĕх енчен Элли Михайлович редакцилерĕ. Вĕсене вулакансем кăмăлласа йышăнни художник тăрăшăвĕнчен те килчĕ. Чăваш кĕнеке издательствин хальхи художникĕсем хăй вăхăтĕнче унăн вĕренекенĕсем пулнă.

Паллă: пĕлекенни ăс памасăр çамрăксен ĕç ăнмасть. Ăста художник Шупашкарти ӳнер училищинче, Чăваш патшалăх педагогика университетĕнче тата Чăваш патшалăх университетĕнче каччăсемпе хĕрсене хăйсен çулне тупма вĕрентрĕ. Аслă вĕренӳ заведенийĕсенче вăл доцент пулса ĕçлерĕ. Нумай çул Шупашкарăн тĕп художникĕнче вăй хучĕ. Кирек ăçта та хăйĕн ĕçне юратса турĕ. Ахальтен мар ĕнтĕ Шупашкар гербне, Чăваш Республикин гербне тата ялавне унăн эскизĕсем тăрăх тунă. Элли Михайлович хатĕрленĕ «Ян Амос Коменский», «Шупашкар ГЭСĕн строительствинче», «Тăван ялăм Çирĕклĕ» тата ытти плакат чăваш искусствин шедеврĕсем пулса тăчĕç.

Э. М. Юрьев чун кĕртнĕ изоискусство произведенийĕсен сулăмлă вăйĕ унăн персоналлă куравĕсенче яр-уççăн палăрчĕ.

Малтанхи персоналлă куравне вăл хĕрĕх çул тултарсан, 1976 çулта, теприне 1986 çулта йĕркеленĕччĕ. Çав куравран автор Культура фондне 250 произведени парнеленĕччĕ. 1995 çулхи персоналлă куравран вăл ӳнер музейне пине яхăн ӳкерчĕк хăварчĕ. Асăннă пултарулăх хаклавĕсем художник ăсталăхĕпе илемлĕхĕн çӳлти пусăмĕнче тăнине кăтартрĕç. Унăн кашни ӳкерчĕкĕ халăх пурнăçĕпе, унăн ĕçĕ-хĕлĕпе çыхăннă.

«Ар çын ĕçĕ ана çинче, хĕрарăм ĕçĕ сĕтел çинче», - тенĕ ĕлĕкрех чăвашсем. Художник ĕçĕ ăçта-ши? Унăн ĕçĕ те, пурнăçĕ те - ӳкерчĕкĕсенче. Э. М. Юрьев архивĕнче хăй тунă ӳкерчĕксем, слайдсем тата сăн ӳкерчĕксем нумай сыхланса юлнă. Вĕсенчен хăшĕ-пĕринпе Чăваш кĕнеке издательстви «Кĕске чăваш энциклопедине» кăларнă чухне усă курчĕ. Чаплă художник мĕн хăварни - калама çук пысăк пуянлăх, ăна пирĕн лайăх хуçа пек упрасчĕ.

Кирек кама та ĕçне кура хакласçĕ. Э. М. Юрьева 1976 çулта «Чăваш АССР тава тивĕçлĕ художникĕ», 1993 çулта «Чăваш халăх художникĕ» ятсем пачĕç. Çавăн пекех вăл Чăваш Республикин К. В. Иванов ячĕллĕ п… шалăх премине илме тив… пулчĕ. 1997 çулта Пĕтĕм Раççе… геральдика обществин хис… членĕ пулса тăчĕ. Ăна Вăрнар… онĕнчи Çĕрпел ялĕ - Хисеплĕ… хозник, Пăрачкав ялĕ - Хис… гражданин, Шупашкар хули… сеплĕ гражданин ятсене пан… пысăк пĕлтерĕшлĕ.

Хĕвеллĕ пĕр кун унпа Ш… кар урамĕнче тĕл пултăмăр… хăйĕн юлашки вăхăтри ĕçĕ-х… паллаштарчĕ, университетри… налистика факультетĕ çинч… тса пĕлчĕ.

- Ĕç-пуç ăнăçса пырать-и… Михайлович? - ыйтатăп унра… дожник куçлăхне хăвăрт х… Асăрханă тăрăх, сăмахне уй… палăртса каламалла чухне в… лăхне яланах хывать е çу… çамки çине, хăпартса лартат…

- Тӳррипе каласан, хушăр… стерскойран талăкĕпех тух… Мĕн çитмест? Вăхăт çитмест… шел, пурĕ те 24 сехет çеç та… Апла та ӳкерсе пăхатăп, ка… улăштаратăп. Пĕрех кăмăл… мест. Пур пĕрех шухăш туп… тата илемлĕхĕн çӳлти пусăмн… са çитерейместĕп. Хама тала… сен картине кĕртместĕп, т… тарса ĕçлекенсен шутĕнче … кулараххăн пуçне сылтăм… пăрчĕ вăл.

Кăмăллă калаçу чылай… тăсăлчĕ.

- Калăр-ха, Элли Михайл… хăвăра телейлĕ тесе шутлат… - ыйтрăм унран куçран пăхса…

- Пуçра ĕмĕтсем пур-ха. Ĕмĕ… пе пурăнни - çын пурнăçĕнч… çесĕр пысăк пуянлăх. Çавсем… нăçланасса шансах тăратăп. … чăка çухатманнисем - çутă тĕн… чи телейлисем, - тӳпенелле п… ăшшăн кулса ячĕ вăл.

Шел пулин те, художника… ĕмĕчĕсене те пурнăçлама пӳр… Ĕмĕр пĕрле пурăнатпăр, п… ĕçлетпĕр, çутă тĕнчепе уйрă… сыв пуллашатпăр. Талантлă çы… ĕмĕрĕ пачах кĕтмен çĕ… татăлчĕ. Çапла уйрăлса кайрĕ… çут тĕнчерен, унăн чаплă та п… тарлă ĕçĕ халăх асĕнче с… çăлтăрла тăрса юлчĕ.

Пирĕн шутпа, унăн парха… пурнăçĕпе пуян ĕçĕ-хĕлĕ çи… ятарласа кĕнеке-монографи е… тьясен пуххи кăларни çав … кирлĕ. Çакна Чăваш кĕнеке … тельстви искусствоведсемпе п… пурнăçа кĕртессе шанас к… Чыслă, сумлă художникăн х… парнеленĕ ырă та мухтавлă … яланлăхах асра юлтăр, çамр… не унран вĕренсе ăсталăха ӳс… ме пулăштăр.

И. ТЕНЮШ…
Чăваш Республики культу…
тава тивĕçлĕ ĕçч…

Сăн ӳкерчĕксенче: М. И. Ю… ев-Нямань çамрăк чухне; Э. … Юрьев 1997 çулхи персона… выставкăра илнĕ парнесем… Юрьевсен çемйи тăванĕсем… пĕрле (1995 çул). Э. М. Юр… хыçалти ретре сылтăм… виççĕмĕшĕ.